

# Med vključevanjem in izključevanjem – vprašanje identitete v sodobnem slovenskem romanu v Italiji (1991–2016)

Maja Smotlak

Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Inštitut za jezikoslovne študije, Koper  
Science and Research Centre Koper, Institute for Linguistic Studies, Koper  
maja.smotlak@zrs-kp.si

---

Identitetno vprašanje se je v slovenskem romanu v Italiji od oblikovanja ideje slovenstva v 19. stoletju, preko obdobja fašizma in po koncu 2. svetovne vojne osredotočalo predvsem na narodnost. Kaj pa po letu 1991 in po osamosvojitvi Slovenije? Ali je v tem izseku slovenske književnosti omenjeno vprašanje ostalo vezano predvsem na narodnost ali se je odločneje premaknilo na druga življenjska področja? Namen prispevka je preko razčlenjene analize poiskati odgovore na zastavljena vprašanja in s tem skozi perspektivo vprašanja identitete hkrati predstaviti pisanje sodobnih slovenskih avtorjev v Italiji, katerih romani so izšli v zadnjih šestindvajsetih letih.

*Ključne besede:* slovenski roman, slovenska književnost v Italiji, narodna identiteta, osamosvojitve Slovenije

## *Between Inclusion and Exclusion – the Issue of Identity in the Contemporary Slovenian Novel in Italy (1991–2016)*

Since the formation of Slovenian nationhood in the 19th century, through the period of fascism and after the end of the 2nd World War, the identity issue in the Slovenian novel in Italy had focused primarily on nationality. What about after 1991 and after Slovenia's independence? Has the above-mentioned issue in this segment of Slovenian literature remained tied primarily to

nationality or has it decisively moved to other areas of life? The purpose of the paper is to find, through a structured analysis, answers to the questions raised with regard to identity and simultaneously to present the writing of the modern Slovenian authors in Italy, whose novels have been published in the last twenty-six years.

*Key words:* Slovenian novel, Slovenian literature in Italy, national identity, Slovenia's independence

### **Izvori slovenskega romana v Italiji in njegove povezanosti z narodno identiteto**

Slovenski roman v Italiji je bil skorajda od samega nastanka vsebinsko tesno povezan z narodno identiteto. Zasnovan je bil ob izteku 19. stoletja, ko se je z zviševanjem ekonomskega standarda Slovencev na Tržaškem in Goriškem višala tudi njihova izobrazba in narodna zavest, kar se je kazalo v vse pogostejši rabi slovenskega jezika v zasebnosti, šoli, cerkvi in tisku. Povečalo se je število slovenskih časnikov in leposlovnih besedil. Dvaintrideset let za Jurčičevim *Desetim bratom*, prvim slovenskim romanom, je v še avstro-ogrskem Trstu pod psevdonimom Evgen Štefanič (v delih) izšel prvi slovenski tržaški roman *Fata morgana* (1898), ki ga je napisala Marica Nadlišek Bartol (1867–1940). V istem času se je slovenska literatura na Videmskem, na območju Nadiških in Terskih dolin, Rezije ter Kanalske doline, kjer je zaradi težje geografske dostopnosti vladal gospodarski in kulturni zaostanek, še naprej omejevala na nabožno književnost z elementi didaktičnosti in na ljudsko ustvarjanje narečnega, ustnega slovstva v obliki balad, pripovedi, pravljic, izštevank, rekov ter pesmi, povezanih z glasbo in plesi. Izjemo je predstavljal Ivan Trinko Zamejski (1863–1954), ki je z obsežnim izvirnim umetnostnim domoljubnim literarnim ustvarjanjem v slovenskem knjižnem jeziku učvrstil slovensko narodno identiteto med Beneškimi Slovenci.

Že v začetku 20. stoletja so se »[p]o zgledu političnega dogajanja na drugih večjezičnih in obmejnih področjih Avstrije [tudi na Tržaškem in Goriškem] ideološke, politične in socialne tematike umakn[ile] nacionalnemu problemu« (Ara in Magris 2001, 68). Kljub zaostrovanju italijanskega iredentizma se je slovenstvo s svojim pripovedništvom na teh območjih utrjevalo in razvijalo. Za slovensko književnost v Italiji in sploh njeno identifikacijo z omenjeno oznako je bilo ključnega pomena leto 1918, ko je Italija zavládala Julijski krajini, in leto 1920, ko je Rapalska pogodba še uradno

potrdila slovensko oz. jugoslovansko in italijansko mejo. Novonastala jugoslovanska država je »manjšino ignorirala [...] [in] jo [...] prepustila usodi, kakršno ji je namenila fašistična Italija« (Kacin Wohinz in Pirjevec 2000, 36).

Italijanski nacionalizem je izhajal iz ideje, da »fašizem in vse, kar ga obdaja, pomeni pristno italijanstvo, [...] kar pa je tuje svetu fašističnih vrednot, pomeni nasprotje domoljubja in prevratništvo« (Ara in Magris 2001, 149), zaradi česar je poskušal vsiliti monokulturnost in odpraviti vsakršno obliko slovenstva. Slovenski tisk je bil pod nadzorom, cenzuriran in s predpisi omejen »na religiozno, strokovno in glasbeno vsebino, brez političnih ali nacionalnih vsebin« (Kacin Wohinz in Pirjevec 2000, 60), dejansko pa je slovenska literatura v Italiji prav tedaj še bolj poglobila potrebo po obravnavanju narodnoidentitetnih vprašanj. Skoznjó se je odvijal boj piscev zoper cenzuro ter fašizem, ob čemer so se nazorske razlike brisale v prid narodnim interesom (Košuta 1997, 95).

Po letu 1945, s koncem 2. svetovne vojne, ni prišlo do prekinitve narodnega boja med Slovenci in Italijani, temveč se je ta nadaljeval na prikriti ravni. Kljub temu se je v 50. letih slovenska književnost v Italiji odločneje razcvetela. Obnovile so se vse literarne zvrsti, še posebej pa se je razvila proza in v njej roman, »[n]jena najvidnejša avtorja, danes že klasika sodobne tržaške proze, sta [bila] Boris Pahor in Alojz Rebula« (Pirjevec 2011, 358). Slovenska literatura v Italiji se je v povojnem času še naprej nagibala k literariziranju narodne identitete, kajti »osebna in skupnostna ogroženost je bila v tem prostoru preveč resna, da bi slovenski književnosti dopuščala notranjo razpuščenost« (prav tam, 360). Premik oddaljevanja od močne osredotočenosti na narodno tematiko je bil izrazitejši pri mlajši generaciji piscev, ki jih »ni neposredno obremenjevala izkušnja s fašizmom« (Kacin Wohinz in Pirjevec 2000, 162), vendar so se ti do 80. let bolj ali manj zadrževali pri kratkih pripovednih oblikah. V Beneški Sloveniji in Kanalski dolini so v povojnem času italijanske oblasti nadaljevale s sovražno politiko do slovenstva. Kljub neugodnim razmeram pa je tudi na teh območjih postopoma prišlo do pojavitve lokalnega založništva in tiska v slovenskem jeziku. Tamkajšnja slovenska literatura, ki se je šele tedaj sekularizirala in pluralizirala, je ostala vezana predvsem na pesništvo in dramatiko. Le redki ustvarjalci so se posvetili pripovedni prozi, še redkeje pa so se odločali za roman.<sup>1</sup>

1 Omenjena težnja se je nadaljevala tudi med letoma 1991 in 2016, ko ni izšel noben slovenski roman, ki bi ga napisal Slovenec z Videmskega.

## Narodna in druge identitete v slovenskem romanu v Italiji po osamosvojitvi Slovenije

Z osamosvojitvijo Slovenije leta 1991 se je za Slovence v matični z uresničenjem sna o slovenski državi dokončno potrdila narodna identiteta. Za Slovence v Italiji pa osamosvojitve Slovenije ni pomenila razrešitve narodnega vprašanja, ki se jim je ob tem zastavilo »v novi luči, in to tako v odnosu do samih sebe kot do drugih« (Mermolja 1998, 111). Res je, da je bil leta 2001 po štiridesetih letih pogajanj sprejet zaščitni zakon, ki se je pridružil vrsti drugih starejših zakonov, namenjenih zaščiti slovenske skupnosti v Italiji, vendar nedosledno udejanjanje tega ni niti zdaleč zadostilo dolgotrnim pričakovanjem. Leta 2004 je Slovenija vstopila v Evropsko unijo, leta 2007 v schengensko območje, vendar se je kmalu izkazalo, da kljub administrativno-političnim ukrepom nekdanje »delitve puščajo sled v mentalnih zemljevidih Evropejcev in Evropejk« (Vidmar Horvat 2009, 159).

Potem ko je bila narodna identiteta dolgo časa osišče slovenskega romana v Italiji, je v času med letoma 1991 in 2016 prišlo do generacijske diferenciacije. V tem obdobju je v Italiji nastalo 48 slovenskih romanov 15 avtorjev. Romanopisci so: Boris Pahor (1913), Alojz Rebula (1924), Bojan Pavletič (1928–2009), Evelina Umek (1939), Irena Žerjal (1940), Sergej Verč (1948–2015), Marij Čuk (1952), Dušan Jelinčič (1953), Jasna Jurečič (1955–2014), Marko Sosič (1958), Igor Škamperle (1962), Vilma Purič (1966), Matjaž Klemše (1978), Vinko Bandelj (1987) in Erik Sancin (1981).

Omenjene avtorje lahko razvrstimo v tri skupine glede na odnos do narodne in drugih identitet, ki se kaže skozi njihove romane (slednje se v veliki meri prekriva z njihovo generacijsko pripadnostjo):

- 1. generacija avtorjev, rojenih med 1910 in 1945 – ohranjanje vezanosti na narodno identiteto,
- 2. generacija avtorjev, rojenih med 1946 in 1965 – razpetost med narodno in druge identitete,
- 3. generacija avtorjev, rojenih med 1966 in 1990 – zanimanje za identiteto v smislu iskanja lastnega jaza.

### Generacija avtorjev 1910–1945 in ohranjanje vezanosti na temo narodne identitete

Z razvrstitvijo sodobnih slovenskih romanov v Italiji glede na leto rojstva romanopiscev se izkaže, da od 24 sodobnih romanov 7 romanov večidel starejših avtorjev, ki so osebno doživeli zatiranje slovenstva, ostaja veza-

nih na temo narodne identitete. Med omenjene avtorje sodijo Boris Pahor (1913), Alojz Rebula (1924), Bojan Pavletič (1928–2010), Evelina Umek (1939) in Irena Žerjal (1940). Narodno identiteto pogosto postavljajo v središče svojih pripovedi. Posvečajo se ji neposredno in poglobljeno. Posebnost te skupine sta romana Marija Čuka (1952), *Pena majskega vala* (1998) in *Molk koloradskih hroščev* (2016), ter roman Vilme Purič (1966), *Burjin čas* (2009), pripadnikov srednje in najmlajše generacije, v katerih je narodna identiteta prav tako poglavitnega pomena.

Za romane te vrste je značilno, da je narodna identiteta predstavljena kot izjemno zavezujoča in pomembna. Kot zapiše Boris Pahor v romanu *Zgodba o reki, kripti in dvorljivem golobu* (2003), je to »dragocena vrednota« (Pahor 2003, 216), »precej zanesljivo poročstvo za prihodnost« (prav tam). Narodno identiteto običajno spremlja vrednota človeškosti, ostale vrednote, kot so zasebnost (ljubezensko in družinsko življenje) ter politične ideologije, pa so ji izrazito podrejene. Literarni liki zavračajo politično ideološko razdvojenost, zaradi katere je narod oškodovan. Osredotočanje na ideološka razhajanja je, kot ugotavlja Pahorjev protagonist in alter ego Igor Sevken, »za skupnost, ki živi [...] v tuji državi, avtolezionizem« (prav tam, 224). Liki svoje zasebne izbire pogojujejo z razlogi, povezanimi z narodom, ali pa dajejo narodu prednost pred temi. Tako na primer v romanu Irene Žerjal *Magnetofonski trak* (1994) Demon, Slovenec v emigraciji, našteva Slovenki iz Italije, Nataši, eni od mnogih protagonistk romana, med pomembnimi stvarmi, ki ju združujejo, tudi narodnost: »Sva istega okusa, iste narodnosti, istih čustev« (Žerjal 1994, 70). V romanu Vilme Purič *Burjin čas* pa se protagonistka, Slovenka Brina, v 2. svetovni vojni odreče ljubezni do Italijana, saj se ta znajde na strani fašizma, ona pa sodeluje s partizani.

Za omenjene avtorje je značilno, da k vprašanju narodnosti pristopajo tako, da se osredotočajo na opredeljevanje pozitivnih in negativnih narodnih identitet. Pozitivna narodna identiteta je praviloma zanje tista, ki je v določeni meri vrojena in vgrajena v posameznika mimo njegove volje in zavesti, je nespremenljiva in nenadomestljiva, posameznik pa mora poskrbeti, da ostaja jasno definirana in ekskluzivna. Pri prikazovanju takšne narodne identitete so avtorji izrazito slovenocentrični, pri čemer je slovenstvo ubesedeno kot narodnost, ki zahteva veliko žrtvovanja, borbe, truda, trpljenja in odpovedovanja, kar ji obenem podeljuje privilegiran, čast-

ni položaj, dragocenost, ekskluzivnost in prestiž.<sup>2</sup> Negativne narodnosti prikazujejo preko nejasno definiranih, labilnih, vsiljenih, zatajenih, sestavljenih (slovensko-italijanskih) ali neslovenskih (italijanskih, mestoma nemških) narodnih identitet. Te avtorji nemalokrat zvežejo z negativnimi duševnostmi in problematičnimi, moralno izprijenimi značaji literarnih likov, ki so bolj kot drugi nagnjeni k zakonski nezvestobi, šovinizmu, oportunistu, vohunjenju, omahljivosti, nerazgledanosti, napetosti, zmedenosti, značajski šibkosti. Razlika med trdno in iznakaženo narodno identiteto je najbolj nazorno prikazana v romanu Eveline Umek *Zlata poroka ali Tržaški blues* (2010) preko Saške, ki je bila vzgajana v slovenstvo, in njenega brata Bruna, za katerega je oče izsiljeval izključno italijansko vzgojo v sovraštvu do Slovencev, medtem ko si je mati želela, da bi bil vzgajan tudi v slovenstvo.

Saška [je bila] tako trdna v sebi, vedela je, kaj hoče in se je bila pripravljena za svoj cilj tudi žrtvovati. Ubogi Bruno je kmalu postal Fiorejeva igračka in orodje. Lastil si je otroka in ga begal. Pogledala ga je in zasmilil se ji je. [...] Ker ga trgata vsak na svojo stran, ni nikogaršnji. Še sam svoj ne. (Umek 2010, 105)

Najbolj negativno je prikazano narodno odpadništvo in zatajevanje izvorne narodne identitete, za prikaz česar avtorji uporabijo največkrat tržaške meščane, ki poudarjajo svojo tržaškost in italijanstvo, zato da bi z njima prikrili svoje slovensko narodnostno jedro, ki ga zavračajo. Romanopisci opozorijo na lažnost in praznost kategorije tržaškosti, ki je po njihovem mnenju v resnici nujno vezana na neko narodnost (slovensko, italijansko, hrvaško, judovsko, češko itd.). Na primer v romanu Alojza Rebule *Kačja roža* (1994) eden od literarnih likov opozarja na zatajeno slovenstvo Tržačanov z opazkami, kot so: »V možu se je seveda skrival Slovenec, čeprav je zoževal samoglasnike po naše: pač tukajšnja mimikrija« (Rebula 1994, 82–83), »v Trstu, v tej mali Babiloniji, ima komaj kdo izviren italijanski priimek razen [...] priseljencev s polotoka« (prav tam, 115).

Starejši avtorji, ki se v svojih delih večidel ukvarjajo s (slovensko) narodno identiteto, iščejo tudi njene temeljne narodnoidentifikacijske sestavine. Te prepoznavajo v slovenskem jeziku, kolektivnem spominu

2 Zahtevnost slovenstva naj bi na podlagi romanesknih prikazov izhajala iz več faktorjev: majhnosti, neuveljavljenosti v mednarodnem okviru, demografskih težav, asimilacije, agresivnosti sosednjih narodov, soočanja z zapleteno narodno preteklostjo, narodu inherentnih konfliktov, samouničevalne težnje in nedodelane narodnourjevalne politike.

(poudarjajo spomin na obdobje fašizma, nacizma in 2. svetovne vojne), kulturi (literaturi, upodablajoči umetnosti in glasbi), ozemlju ter državi. Vse so zanje zelo zavezujoče.

### Generacija avtorjev 1946–1965 in razpetost med narodno in druge identitete

Med romane generacije, rojene med letoma 1946 in 1965, spada 20 romanov 5 piscev, Sergeja Verča (1948–2015), Dušana Jelinčiča (1953), Jasne Jurečič (1955–2014), Marka Sosiča (1958) in Igorja Škamperleta (1962). Gre za avtorje, rojene po koncu 2. svetovne vojne, ki niso občutili na lastni koži neposrednega raznarodovalnega pritiska fašizma in najbrž tudi zaradi tega ne čutijo več tako močne potrebe po ubesedovanju narodne identitete. Narodna identiteta je v njihovih romanih še prisotna, a manj zavezujoča. Podrejena je drugim vrednotam, kot so zasebnost, človeškost in (a)politične ideologije, enakopravnost, empatija, pacifizem.

Prvi od osrednjih likov sodobnega slovenskega romana v Italiji, ki se uspe čustveno oddaljiti od pretirane zavezanosti lastni izvorni narodni identiteti, ne da bi jo zatajil in izničil, je protagonist štirih kriminalnih romanov Sergeja Verča, slovenski komisar Benjamin oz. Beno Perko, zaposlen v italijanski policiji. V romanu *Rolandov steber* (1991) Beno ob vračanju v rodni Trst ugotavlja, da se je s premestitvijo na delovno mesto na jug Italije v precejšnji meri uspel razbremeniti zavezujočnosti in poudarjanja narodne identitete. Pomembnejše so mu postale druge vrednote kot na primer pravičnost, politične ideološke opredelitve in zasebnost.

V svojih devetih sodobnih romanih Dušan Jelinčič izriše svet izpraznjenih idealov, v katerem pa kljub temu osrednji literarni liki spoznajo, da je v njem vendarle vredno iskati in gojiti vrednote družine, ljubezni, empatije in človečnosti, pa tudi narodnosti, vendar na zmeren, intimen in diskreten način. V imenu naroda namreč ni vredno netiti konfliktov, saj gre pri tem za »umetno ustvarjeni dualizem, da lahko imaš potem sovražnika, proti kateremu se lahko boriš in vzgajaš svoje otroke v mržnji in sumničenju« (Jelinčič 2007, 255). Zelo visoko vrednost družini in njeno izrazito prednost pred narodom Jelinčič izpostavi v romanu *Martin Čemur* (2002). V njem je izražena kritika istoimenskemu osrednjemu liku, ki zanemarja in žrtvuje intimne vezi ter osebne ambicije v imenu naroda, kar ga privede do propada. Medtem ko v svojih gorniških in pogosto avtobiografskih romanih pošlje protagonista, Slovenca iz Italije, v gore tudi zato, ker se ta želi oddaljiti od utesnjujočega in zlaganega okolja, v katerem manjšinska skup-

nost vzgaja bolj v javno poveljevanje narodnosti, torej v igrani videz, kot pa v iskreno čutenje.

V edinem romanu Jasne Jurečič *Prerokuj mi še enkrat* (2008) je prednjačenje zasebnosti pred narodnostjo najbolj razvidno iz dejstva, da se v njem protagonistka, Slovenka iz Italije, poroči z Italijanom, ne da bi se ozirala na zlobno opravljenost slovenskih sovaščanov, ki za njenim hrbtom govorijo: »S Taljanom se je spečala, sn znala jest, ni moglo končat drugače [...]! Kaku, kaku da ne znaš, znajo vsi!« (Jurečič 2008, 28). Intimni odnosi so zatočišče pred svetom, ki se na podlagi spolnih, socialnih, ideoloških in drugih delitev drobi na ločene mikroskupnosti.

Nadvlada in moč narodne identitete je ošibljena na povsem svojevrsten način v romaneskni trilogiji Marka Sosiča, in sicer z ubiranjem specifičnih prvoosebni pripovednih perspektiv oz. nezanesljivega pripovedovalca (prim. Harlamov, 2010). V *Balerini, balerini* (1997) pokaže na konstruiranost narodnosti in relativnost njene vrednosti prek pripovedne perspektive duševno zaostale protagonistke. V romanu *Tito, amor mijo* (2005) preko perspektive desetletnega dečka prikaže željo mlajših generacij, da bi svobodneje živeli vezanost in odgovornost do narodne identitete, ne da bi jo povsem izničile. V romanu *Ki od daleč prihajaš v mojo bližino* (2012) je želja po oddaljitvi od narodnega v prid drugim vrednotam radikalizirana v pogledu psihično motenega protagonista, profesorja naravoslovja Ivana Slokarja. Protagonist obsoja očeta, ker ta narodno identiteto vztrajno postavlja pred empatijo do bližnjega, potrebnega pomoči. Ivanov odpor do očetovega ravnanja sproži v njem nestrpnost do vsakogar, ki pripisuje velik pomen slovenstvu.

Preobrnjeno lestvico vrednot vključi tudi Igor Škamperle v svoja dva romana, *Sneg na zlati veji* (1992) in *Kraljeva hči* (1997). Bolj kot vprašanje naroda se njegovim protagonistom zdi potrebno »[m]oralno prenoviti svet. To je tisto, kar bi morala Evropa že zdavnaj storiti, pa tega ni znala ali ni hotela« (Škamperle 2002, 281), kajti sodobni čas ne pozna idealov, »[m]oder na Evropa, to se pravi svet, v katerem živimo, temelji na bančnem sistemu« (prav tam, 41).

Predstavljeni avtorji ob znižanju vrednosti narodne identitete v korist drugim vrednotam prikažejo tudi raznolikost in pluralnost sodobnih odnosov do naroda, ki nemalokrat stopajo v medsebojno kontradikcijo, ko se na eni strani ljudje identificirajo vse pogosteje z narodu nadrejenimi identitetami, na drugi pa se ohranjajo pri življenju narodno zaprte, v nekaterih primerih celo neonacistično usmerjene skupnosti. Problem, ki jih v



okviru nadnarodnih, identitet posebej vznemirja, je globalizacija s svojimi protislovji, številnimi, vendar le začasnimi, pogosto lažnimi in površinskimi nadnarodnimi povezovanji, za katerimi se v resnici skrivajo ekonomski in oblastniški interesi maloštevilnih elitnih posameznikov. Jelinčič in Škamperle na primer prepoznavata, da nekdanje narodne delitve nadomeščajo delitve na nove nasprotujoče si binome Zahod in Vzhod sveta, Sever in Jug sveta, Zahod in Vzhod Evrope, kapitalizem in socializem, militarizem in pacifizem. Zahod, Sever, kapitalizem in militarizem so tisti, ki tvorijo negativni pol sveta, izkoriščajo nasprotno stran, do nje gojijo številne predsodke in so vzvišeni. Vzhod, Jug, socializem in pacifizem predstavljajo pozitivno stran sveta, ki je postavljena v neugodne okoliščine in podrejeni položaj.

### Generacija avtorjev 1966–1990 in zanimanje za identiteto v smislu iskanja lastnega jaza

Med romane najmlajših avtorjev je mogoče prištevati 4 dela 4 piscev, in sicer Vilme Purič (1966), Matjaža Klemšeta (1978), Vinka Bandlja (1987) in Erika Sancina (1981).<sup>3</sup> Za njihove romane je v primerjavi s predhodniki značilen popoln obrat v pristopanju k vprašanju identitete, ki se kaže v odsotnosti narodnega vprašanja. Narodna identiteta je le ena od identitet in vrednot kolektivnosti, ki so v sodobni razdrobljeni, nihilistično naravna ni družbi popolnoma zrelativizirane ali izničene. V sodobnem svetu namreč soobstajajo druga mimo druge hibridne narodne identitete, narodne identitete, ki poudarjajo svojo ekskluzivnost, in pogledi, ki nadomeščajo narodne identifikacije z drugimi nadrejenimi (npr. nadnarodnimi identitetami) ali podrejenimi kategorijami (npr. regionalnimi identitetami), kar vodi v krizo identifikacijskih kategorij. Narodne in nadnarodne identitete v njem nimajo več nikakršne globlje veljave, so nepomembne in nedefinirane, nezanesljive, zgolj površinske, navidezne in začasne, kar povzroča, da se človek počuti razsrediščen. Protagonisti so tako resignirani nad poskusom iskanja kakršnihkoli kolektivnih identitet, vrednot in sestavljanjem vrednostnih hierarhij. Edino, kar jih še zanima kot predmet raziskovanja, so oni sami, njihov notranji, psihični, duševni svet. Ne zastavljajo

3 Število najmlajših slovenskih romanopiscev v Italiji, rojenih po letu 1965, je zelo nizko, pri čemer je še posebej problematična zastopanost pisateljic. Poleg tega pa je za omenjene avtorje značilno, da napišejo le po en roman in nato prekinijo svojo literarno dejavnost; izjemo med njimi za zdaj predstavlja le Vilma Purič, ki je do leta 2016 napisala dva romana.

si več vprašanj o preteklosti, sedanjosti in prihodnosti Slovencev v Italiji, temveč se podajajo na pot raziskovanja samih sebe in preizprašujejo lastno usodo, kar jih včasih privede do skrajno kriznih stanj. Enega od teh doživlja Lana, protagonistka romana Vilme Purič *Brez zime* (2012), ko prestaja hudo, neobvladljivo eksistencialno stisko, ki jo privede do tragičnega konca. Tudi Klemšetov protagonist avtobiografskega romana *V zakrpanih gojzarjih* (2009) se po hudem rakavem obolenju, ki ga je spravilo v smrtno nevarnost, sam odpravi na pot do samega sebe, ki je hkrati pot po slovenski planinski poti ali transverzali od Maribora do Ankarana. Med pešačenjem po Sloveniji se priložnostno družijo z drugimi pohodniki, predvsem pa razmišlja o svoji preteklosti in medčloveških odnosih, v katere je vpleten. Zelo podobno se tudi Sancinov Luca, pripadnik subkulture apolitičnih obritoglavcev in edinstveni primerek protagonista italijanske narodnosti,<sup>4</sup> v romanu *Nekje sredi vročine* (2003) potika po različnih koncih Evrope. Ta se ne pogloblja v svojo psiho in notranja doživljanja, toda njegovo bežanje pred samim seboj, družinskimi razprtijami in krizo smisla je mogoče posredno razbrati iz dekadentne razpetosti »med pijančevanjem, seksom in vandalizmom« (Bandelj 2010, 15). Po poletnem potepanju po Evropi se vrne v domači Torino, ne da bi bilo njegovo življenje deležno kakršnekoli bistvene spremembe v primerjavi s stanjem, v katerem je bil pred odhodom. V romanih najmlajših avtorjev torej izstopa stiska ob posameznikovem iskanju orientacije v »novem«, identitetno pluralnem, prehodnem in razdrobljenem svetu, na katerega se po dolgem obdobju življenja v jasno zamejenih identitetah sodobni človek šele privaja.

Povsem samosvoji med najmlajšimi pisci pa je Vinko Bandelj s svojim romanesknim prvencem *Grad in čas* (2016). V njem se v celoti oddalji od človeških problemov, tudi od vsakršnih identitetnih tematik, in se posveti predmetnemu svetu. Preko različnih besedilnih vrst, ki gredo od vzorcev pravljice in legende, pesmi z nadihom ljudske tradicije preko zgodovinskega poročila do klasične pripovedi, prikaže zgodbo gradu, imenovanega Volčjak, in narave, ki ga obdaja, kot krožen proces nastajanja, obstajanja, uničenja in obnavljanja; »[o]d peščene usedline do skale. Od skale do griča. Od griča do grada, in spet nazaj. Od grada do peščene usedline« (Bandelj 2016, 154).<sup>5</sup>

4 Slovenski romanopisci v Italiji se večinoma odločajo za protagoniste, ki so Slovenci iz Italije.

5 Bandljev roman *Grad in čas* bi bil lahko zelo zanimiv tudi za ekokritiko, novo literarnovedno disciplino, ki proučuje povezavo med literaturo in fizičnim okoljem,

## Zaključek

Že zelo zgodaj je bil slovenski roman v Italiji tesno povezan z literariziranjem narodne identitete, zlasti od nastopa italijanskega fašizma in njegovega preganjanja slovenstva dalje. Trdna naveza je trajala vse do osamosvojitve Slovenije leta 1991, s katero je prišlo do generacijske diferenciacije med avtorji, ki so objavili svoje romane med letoma 1991 in 2016.

Starejši avtorji, rojeni med letoma 1910 in 1945, ki so osebno doživeli fašistično nasilje nad Slovenci, so tudi v svojih najsodobnejših delih ostali vezani na temo narodne identitete. Narod ostaja za njihove protagoniste še naprej najvišja vrednota, ki presega vse ostale. Poleg tega pa je njihov pogled slovenocentričen. Pri definiranju pozitivnih in negativnih narodnih identitet je pozitivna identiteta trdna in slovenska, medtem ko so negativne identitete nejasne, zatajevane, sestavljene (npr. slovensko-italijanska) ali neslovenske (npr. italijanska, nemška). Najbolj negativno je ocenjeno narodno odpadništvo.

Srednja generacija piscev, rojenih med letoma 1946 in 1965, ni doživela narodne ogroženosti na način, kot so jo starejši, kar se odraža tudi v dejstvu, da njihovi literarni liki občutijo narodno identiteto kot manj zavezujočo in nič več podrejeno drugim, pomembnejšim vrednotam (npr. družini, zasebnosti). V sodobnem svetu s kritičnostjo zaznavajo pluralnost in raznolikost odnosov do naroda, globalizacijo ter njene nadnarodne delitve (Zahod-Vzhod, Sever-Jug, kapitalizem-socializem, militarizem-pacifizem). Ob tem izražajo potrebo po moralni prenovi sveta.

Največji premik stran od dolgoletne tradicije zvezanosti slovenskega romana v Italiji s tematizacijo narodne identitete je opazen pri najmlajših romanopiscih, rojenih med letoma 1966 in 1990. Pri teh je narod odsoten, saj namesto tega nastopi vsesplošna kriza identitetnih kategorij, razsrediščenje literarnih likov, postavljenih v nihilistično družbo. Tem ostane edino še zanimanje za spoznavanje samih sebe, lastnega psihičnega in duševnega sveta, pri čemer pa se pogosto kljub prehojeni poti introspekcije nazadnje znajdejo na izhodiščni spoznavni točki. Ob iskanju orientacije v »novem« svetu identitetne razdrobljenosti, hitrih in težko obvladljivih sprememb, za zdaj ostajajo ujeti v brezizhodno stisko.

saj se avtor z visoko stopnjo občutljivosti do krhkosti ter hkrati nepredvidljive moči narave veliko ukvarja tudi z njenimi procesi.

## Viri

- Bandelj, Vinko. 2016. *Grad in čas*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Jelinčič, Dušan. 2007. *Kam gre veter, ko ne piha*. Piramida. Maribor: Litera.
- Jurečič, Jasna. 2008. *Prerokuj mi še enkrat*. Trst: Mladika.
- Pahor, Boris. 2003. *Zgodba o reki, kripti in dvorljivem golobu*. Maribor: Litera.
- Rebula, Alojz. 1994. *Kačja roža*. Ljubljana: Mihelač.
- Škamperle, Igor. 2002. *Kraljeva hči*. Koper: Lipa.
- Umek, Evelina. 2010. *Zlata poroka ali Tržaški blues*. Trst: Mladika.
- Žerjal, Irena. 1994. *Magnetofonski trak*. Bor. Trst: Slovenska gospodarsko-prosvetna skupnost.

## Literatura

- Ara, Angelo, in Claudio Magris. 2001. *Trst, obmejna identiteta*. Knjižna zbirka Claritas. Ljubljana: Študentska založba.
- Bandelj, David. 2010. »Sodobna proza Slovencev v Italiji: tipologije romana 1980–2010«. V *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*, ur. Alojzija Zupan Sosič, 11–17. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Harlamov, Aljoša. 2010. »Nezanesljivi pripovedovalec v sodobnem slovenskem romanu«. *Jezik in slovstvo* 55 (1–2): 33–46.
- Kacin Wohinz, Milica, in Jože Pirjevec. 2000. *Zgodovina Slovencev v Italiji 1866–2000*. Korenine. Ljubljana: Nova revija.
- Košuta, Miran. 1997. *Scritture parallele: dialoghi di frontiera tra letteratura slovena e italiana: studi e saggi*. Trieste: Edizioni Lint.
- Mermolja, Ace. 1998. *Narod in drugi. Smeri*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Pirjevec, Marija. 2011. »Periodizacija slovenske književnosti na Tržaškem (od 16. do 20. stoletja)«. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije. Series historia et sociologia* 21 (2): 353–362.
- Vidmar Horvat, Ksenija. 2009. *Zemljevidi vmesnosti: eseji o evropski kulturi in identiteti po koncu hladne vojne*. Sodobna družba. Ljubljana: Sophia.